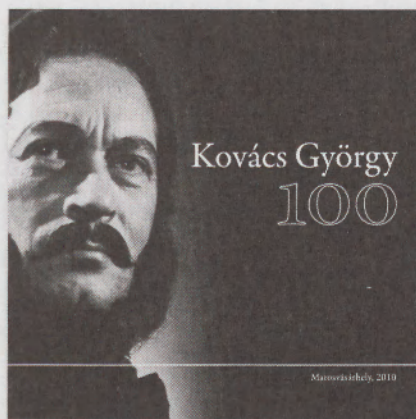

Gajdó Tamás

Kovács György öröksége

Nagy eseménye volt az egyetemes magyar színházművészetnek a Székely Színház 1958 novemberében és decemberében megrendezett magyarországi vendégjátéka. Bár a politikai helyzet beárnyékolta ezt a rendezvényt is, mégis úgy tetszett, hogy az évtizedes elszigeteltség után ismét egyesült a magyar színházi közösség. Az 1958. december 5-i *Film Színház Muzsika* címlapján Richard Nash *Az esőcsináló* című művének két főszereplője, Tanay Bella és Kovács György látható. Ezzel a fényképpel azt is jelezték a lap szerkesztői, hogy a marosvásárhelyi társulat kiérdemelte – ahogyan Kovács György megfogalmazta – „a budapesti közönség s művészvilág a »felsőbb osztályba léphet« itéletét”. A nagy sikerű vendégszereplést azonban nem követték újabbak, s Kovács György is mindössze egyszer, 1973-ban kapott Magyarországon szerepet, Bácskai Lauró István *Nápolyt látni és...* című filmjében.

Kovács Györgyöt a közzélekedés – fájdalmas módon – nem sorolja legnagyobb színházművészeink közé. Pedig művész-élete a XX. századi magyar színészsorsot reprezentálja.

Pályakezdése egyszerre volt szabályos és szabálytalan. Zsidó polgárcsaládból származott, s szülei hallani sem akartak arról, hogy gyer-

mekük a színészi pályán kallódjon. Ő azonban felkereste a budapesti Nemzeti Színház Kolozsvárra látogató főrendezőjét, Horváth Árpádot, aki meghallgatta, s tehetségesnek találta a huszonegy éves fiatalembert. Ám Budapestről küldött hosszú levelében felhívta a figyelmét arra, hogy kár lenne feladnia biztos egzisztenciáját a bizonytalan jövőért, ugyanakkor hangsúlyozta is a tanulás fontosságát: „minden napért kár, mert húsz-huszonkét éves korára, ha tehetséges, a mesterségnek már a kezében kell lennie” – írta. Majd azt javasolta, hogy egy megbízható szakembernél vegyen részt négyhetes színészképzésen, s aztán „nézzen a szeme közé a kérdésnek”. Érdekes, hogy még két év telt el Kovács színpadi bemutatkozásáig; 1934-ben pedig már Lucifer szerepét játszotta Kolozsváron. Hamarosan Budapesten találjuk, de a zsidótörvények miatt 1941 után nem kapott szerződést, s csak a kolozsvári zsidó színház előadásain léphetett fel hetente két alkalommal. Nem szívesen nyilatkozott arról, hogy a német megszállás után Bergen-Belsenbe deportálták. Onnan Svájcba került, s ott kapta meg Kemény János táviratát 1946-ban, melyben Marosvásárhelyre, az alakuló Székely Színházhoz hívta. Amikor azt 1965-ben átszervezték, a Kolozsvári Állami Magyar Színházhoz szerződött. Életének utolsó éveiben filmekben is játszott, és rendezett is.

Kovács György jelentős szerepet játszott a második világháború után az erdélyi színészképzésben: a kolozsvári Magyar Művészeti Intézet, később a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Intézet tanára, majd az intézmény tanulmányi igazgatója volt.

Kovács Györgyről különféle, sokszor egymásnak ellentmondó legendák élnek – erről Gáspárik Attila,

a *Kovács György 100* című kötet szerkesztője bevezetőjében így ír: „Könyvünk ezekre a dilemmákra nem tud, nem akar választ adni. Azt próbáljuk körbejárni, hogy egy két diktatúrát, a fasisztát és a kommunistát megélt művész hogyan tudott a szellemi gúzsba kötések idején szabad maradni, alkotásával a művészet ügyét szolgálni, a nagyobb kompromisszumokat elkerülni, a konjunkturalovagok talami csillogását túlragyogni.” (6.)

Gáspárik Attila igyekezett minél színesebb, változatosabb emlékkönyvet összeállítani, hogy híven idézze meg Kovács Györgyöt. A kötetben szerepelnek a színész írásai, mindenekelőtt részlet a *Súgó nélkül* című emlékezéséből, mely az *Igaz Szóban* jelent meg 1956-ban. Megtaláljuk benne Páll Árpád, Oláh Tibor, Huszár Sándor, Marosi Ildikó a művészt méltató sorait, Kányádi Sándor *K. Gy. színművész utolsó monológja* című versét, Lohinszky Loránd búcsúját.

Gáspárik Attila gondolatait Kovács György *Súgó nélkül* című szövege ihlette. Vallomása nemcsak a művésztől szól, írásába hitvallását is belefoglalta. Azok a színpadi, színházi helyzetek és magánéleti viszonyok, melyekbe az 1950-es évektől kezdve Kovács került, számos tekintetben a mai – nem csak erdélyi – színházi gyakorlatra is érvényesek. Gáspárik hevesen és élesen, félre nem érthetően fogalmazta meg dilemmáit: „a színház és színésztanítás terén a helyzet szinte változatlan. Mégis van néminemű hiányérzetünk... Elsősorban a színház mint intézmény már nem az a vonzó, varázslatos, misztikus világ. A színházba járás divatja megkopott... jaj, és hiányoznak az éles viták, a hazai színdarabírók, a fanatikus színházi szakemberek, a művészet forradalmárai, és a sznobok is találtak új magamutogatási helyeket... és igen, a Mesterek, azok most is nagyon hiányoznak.” (127.)

Kovács Levente rendező-színháztörténész „Pályakép lexikális adatok nélkül” alcímmel közzétett remek esszéjében emlékezett Kovács Györgyre: „Igen, vannak olyan színészek, akiknek hangja – Szép Ernő gyönyörű megfogalmazásá-

ban – »itt lakik fülünkben.«. Az akusztikus emlékezettel feltámasztott színészi életút állomásai közt idézi fel például a *Ványa bácsit*: „Asztrov szájából hangzó mondatának keserűen fájdalmas zenéje ma is visszhangzik fülemben: »Ebben a fránya Afrikában most feltehetően igen nagy a hőség.« Ez a banális meteorológiai megállapítás az ő hangján egyszerre ad hangot egy kilátástalan szerelemnek és egy elvetélésre ítélt életnek, miközben az ironikus felhang a könnyedség látszólagos máza mögé próbálja rejteni a fájdalmat.” (95.)

Kovács Levente megörökítette a kisebbségi romániai magyar színház egyik megismételhetetlen pillanatát is: „Szabó Lajos *Mentség* című drámájának záró mondata két szó: »Erdély – Főniksz«. Kovács György szájából ez látomásos erejű, energiát és hitet sugárzó felszólításként sokkolta és lelkesítette a nézőt. A premier gyönyörű pillanata volt, hogy a végszó elhangzása után a függöny legördülését másodpercekig (színpadon órának tűnő idő) csend követte, majd utána elemi erővel tört fel az Erdély felemelkedésének hitét felerősítő taps. A pillanat nem volt cenzúrázható, mert a cenzúra nem látott a betűk mögé. Szerencsére.” (94.)

Gáspárik Attila is érezte, hogy a visszaemlékezések, nekrológok, köszöntők ugyan a színháztörténet panteonjába emelik Kovács Györgyöt, a lényeg mégis hiányzik a könyvből. Ezért interjút készített a csíkszere-dai színház alapító igazgatójával, Parászka Miklóssal, aki Kovács tanítványa volt a marosvásárhelyi főiskolán. Parászka előrebocsátotta, hogy gyerekemberként nem rögzített olyan szakmai élményeket, szempontokat, melyekből tudományos elemzés készülhetne. Gáspárik faggatózására azonban egyre mélyebbről, egyre árnyaltabban, színesebben jöttek felszínre emlékei. Felidézte például, hogy a *Bánk bán* gondolati, érzelmi árnyalatait tűzzel-vassal, taposással akarta kicsikarni növendékeiből a mester: „Egy kőkemény, estebe nyúló próbán levetette zakóját, feltúrta az inge ujját, és akkor dolgozott velünk, szótagról szótagra, mozdulatról mozdulatra milliószor.” (153.)

Gáspárik Attila ügyelt arra, hogy ne pusztán képes albumot vegyenek kezükbe az olvasók; a képek és a dokumentumok inkább illusztrációk (kár, hogy lelőhelyüket nem közli). Az apró szerkesztési hibák nem vonnak le a kötet értékéből. A hátsó borítón olvashatók Tompa Gábor sorai. Túl későn érkeztek netán ahhoz, hogy az album szövetében kapjanak helyet? Hiába nyugtatjuk magunkat azzal, hogy így is kiemelt helyre kerültek...

Gáspárik Attila számára – maga írja – kötelező feladatnak indult a könyv kiadása. A végeredmény azonban az érdeklődés középpontjába állította Kovács György életútját. Egyúttal arra is figyelmeztet, hogy még bőven akad dolga színháztörténet-írásunknak.

Színházművészeti Egyetem Kiadója,
Marosvásárhely, 2010.

SUMMARY

A Topic Which We Avoid – this is the subject of an essay by István Ugrai, Balázs Zsedényi and Attila Nyulassy. The topic in question the complex and difficult situation of the roma population in Hungary, and the authors analyse the aspects of the problem as reflected by six recent theatre productions.

Zoltán Hermann examines the umpteens revival of Imre Kálmán's legendary *The Tzardash Queen* at the Operetta Theatre. The question that really bothers him is the new lyrics composed for this occasion and he brings up numerous examples illustrating the superiority of the original, 1916 lyrics by Andor Gábor.

Another theoretical issue is raised by Tamás Koltai. Now as the subtext, the indirect allusions and parallels to the socialist system begin to return in the context of present-day events, the essay examines the public's readiness to accept and react to this technique.

Dance critics Csaba Kutszegi and Márta Péter are concerned by the activity and art of dancer-choreographer Krisztián Gergye. The first contribution analyzes the very particular dance style of the artist, while the second is a conversation Márta Péter had with Gergye.

Two theatre artists are introduced in the following. Orsolya Kővári presents the recent important work shown by Imre Csujá, a middle-aged actor, while Andrea Tompa talks to Tibor Csizmadia, highly successful manager and director of the Eger theatre, who, because of the changes operated by the new cultural authorities, had to quit ten years of fine achievements.

In our column on world theatre Thomas Irmer sums up the fertile career of German director Christoph Schlingensiefel who prematurely died before reaching his fiftieth anniversary. Natalia Jakubova saw in an experimental production *The Sirens' Song* by our Péter Nádas in Müllheim. Gabriella Kiss talked to famous German theatre researcher Erika Fischer-Lichte. Katalin Köllő went to Munich, to see at the Kammerspiele *Sold Out* by Gianina Cărbunariu, a Rumanian author and director; the documentary play is about the fate and expulsion of 200.000 Saxons having dwelled in Rumania and Noémi Herczog took part at Cracow's third National Theatre Festival.

Finally two books are reviewed. Krisztina Galgóczi shares with us her opinion of Péter P. Müller's work: *Body and theatricality*, while Tamás Gajdó read for us *György Kovács – 100*, a jubilar album of this actor's life and achievements. Kovács, a pillar of Hungarian-speaking theatre in Rumania, belongs, according to Gajdó, to the brightest names in the history of our theatre.